

Södertörns högskola | Interkulturell lärarutbildning mot
fritidshem, Utbildningsvetenskap C 30 hp

Examensarbete 15 hp Vårterminen 2013

En jämförande studie av några fritidslärares och klasslärares syn på formellt och informellt lärande

Av: Mirja Bolevin

Handledare: Christina Rodell Olgaç

Abstract

Title: "A comparative study of some leisure time teacher's and class teacher's views of formal and informal learning"

Author: Mirja Bolevin

Mentor: Christina Rodell Olgac

Termin: Spring 2013

The aim of this thesis was to investigate how teachers in school and in leisure time center look at informal and formal learning. Informal learning is often associated with leisure-time while formal learning is generally linked to school. My questions also deal with the teachers' view of each other's activities from a learning perspective and visibility of informal learning. I have made an empirical study with qualitative, semi-structured interviews with three class teachers and three leisure teachers. The results of the study show that the informal learning in leisure time center is generally not perceived as learning. Concepts such as knowledge, learning, and teachers are associated with the school and formal learning. The study also shows that it is necessary for teachers to visualize informal learning.

Keywords: Informal learning, formal learning, leisure time center, school

Sammanfattning

Titel: ”En jämförande studie av några fritidslärares och klasslärares syn på formellt och informellt lärande”

Författare: Mirja Bolevin

Mentor: Christina Rodell Olgaç

Termin: Vårtermin 2013

Syftet med detta examensarbete var att undersöka hur lärare i skola och i fritidshem ser på informellt och formellt lärande. Det informella lärandet förknippas ofta med fritidshemmet medan det formella lärandet kopplas i allmänhet samman med skolan. Mina frågeställningar behandlar även lärarnas syn på varandras verksamheter ur ett lärandeperspektiv samt synliggörandet av det informella lärandet. Jag har gjort en empirisk undersökning med kvalitativa, semistrukturerade intervjuer med tre klasslärare och tre fritidslärare. Resultatet av studien visar att det informella lärandet i fritidshemmet uppfattas i allmänhet inte som lärande. Begrepp som kunskap, lärande och lärare förknippas med skolan och det formella lärandet. Från studien framgår även att det är nödvändigt att lärare synliggör det informella lärandet.

Nyckelord: Informellt lärande, formellt lärande, fritidshem, skola

Innehållsförteckning

Abstract	2
Sammanfattning	3
1. Inledning	6
2. Bakgrund	6
Fritidshemmet – kort historisk bakgrund	6
3. Forskningsöversikt och teoretiska utgångspunkter	7
3.1 Vad är lärande?	7
3.1.1 Lärande i ett sociokulturellt perspektiv	7
3.1.2 Lärande i ett konstruktivistiskt perspektiv	8
3.1.3 Aktivitetspedagogik	9
3.2 Formellt och informellt lärande	10
3.3 Lärande i fritidshem och skola	11
4. Syfte och frågeställning	14
5. Metod	14
5.1 Metodval	14
5.2 Urval	15
5.3 Genomförande	15
5.3.1 Etiska överväganden	16
5.3.2 Bearbetning och analys	16
5.3.3 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	17
6. Resultat	17
6.1 Lärande	18
6.2 Formellt lärande	18
6.3 Informellt lärande	19
6.3.1 Informella lärandesituationer i verksamheten	19
6.3.2 Att synliggöra det informella lärandet	20
6.3.3 Hur uppfattar barn informellt lärande	21
6.4 Hur ser klasslärare och fritidslärare på varandras verksamheter ur ett lärandeperspektiv?	21
6.5 Uppfattar barn skillnaderna mellan lärande i skola respektive fritidshem?	22

6.6 Hur påverkar kamratrelationer barns lärande?	23
7. Diskussion.....	24
7.1 Fritidslärarnas uppfattningar av formellt och informellt lärande	24
7.2 Klasslärarnas uppfattningar av formellt och informellt lärande	25
7.3 Hur ser klasslärare och fritidslärare på varandras verksamheter ur ett lärandeperspektiv?	26
7.4 Hur synliggörs informellt lärande	27
7.5 Kamratrelationer	27
8. Slutord	28
Referenser	29
Bilaga 1. Intervjuguide.....	31

1. Inledning

De olika formerna av kunskap, fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet ska samspela med varandra för att kunna bilda en helhet enligt Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011(Lgr11). Barnens lärande och utveckling kan göras rikare i ett möte mellan de olika pedagogiska synsätten i skola, förskola och fritidshem (Skolverket 2011b, s. 10). För att vi ska nå upp till målen som står i läroplanen ska vi lärare på skolan se till att alla delar tillfredsställs för att kunna nå en helhet. Såvida lärarnas uppdrag är att lära barnen fakta och förståelse är det fritidslärares uppgift att se till att barnen kan förena kunskap till färdighet och förtrogenhet bland annat genom lek, praktik, social samvaro och estetiska uttrycksmedel. Utan de olika delarna blir inget av kunskapsområdena helt. I Skolverkets Allmänna råd och kommentarer för kvalitet i fritidshem (2007) menar man dock att olika verksamheters karaktär inte skall suddas ut. En gemensam grundsyn ska skapas i mötet mellan olika kompetenser (Skolverket 2007, s. 33). Mot bakgrund av detta undersöker den här studien hur lärare som arbetar på fritidshem och skola ser på formellt och informellt lärande.

2. Bakgrund

Fritidshemmet – kort historisk bakgrund

I Stockholm öppnades den första institutionsformen för offentlig barnomsorg, så kallade arbetsstugan 1887. Avsikten med arbetsstugorna var att fattiga barn skulle lära sig vikten av att arbeta och bli flitiga och ärliga medborgare. I industrialismens framväxt hade kvinnorna börjat arbeta utanför hemmet och barnen till fattiga arbetare lämnades ensamma hemma ofta i social misär. Dessa barn ansågs vara en växande riskgrupp som kunde hamna i kriminalitet. Kyrkor och privata personer bidrog med pengar till verksamheten. De som arbetade där var ofta flickor från välbärgade familjer som gjorde en välgörenhetsinsats. Detta ansågs vara bra för uppfostran av flickor inom samhällsgrupper med god ekonomi. Arbetsstugorna var öppna för arbetarnas barn några timmar på eftermiddagarna. Förutom ideell arbetskraft arbetade folkskolelärarinnor efter skolan i stugorna. På så sätt hade de en delad tjänstgöring mellan fritidshem och skola. Ibland anställdes även hantverkare för att lära barnen olika hantverksarbeten (Johansson 2011, s. 81-83). På 1950-talet ökade Socialstyrelsen kraven på pedagogisk kompetens i arbetsstugorna. Socialstyrelsen som då var central tillsynsmyndighet ville starta en påbyggnadsutbildning för förskollärare som arbetade på fritidshem (Johansson

2011, s.89). Rohlin drar paralleller mellan valen av aktiviteter och lekar på fritidshemmen och närheten till förskolan. Hon menar att det har påverkat fritidshemmets utveckling. Fritidshemmet ansågs vara en förlängning till förskolan (Rohlin 2011, s. 117).

Under 1990-talets slut skedde en del förändringar bland annat att fritidshemmet flyttade in i skolans lokaler och blev betraktad som komplement till skolan. 1998 fick fritidshem, förskoleklass och skola en gemensam läroplan Lpo 94. Skolverket gav även på regeringens uppdrag ut ett dokument som innehåller allmänna råd för fritidshemmet (Torstensson-Ed & Johansson 2000, s. 14-15). I det nya Allmänna råd som kom ut år 2007 står det bland annat om de olika områden där fritidshem kompletterar skolan. Fritidshemmet ska erbjuda barnen aktiviteter med olika innehåll, erfarenheter och kunskaper som skiljer från skolans pedagogiska metoder och arbeta förebyggande mot kränkande behandling, mobbning och trakasserier. Fritidshemmet kompletterar skolan även tidsmässigt då verksamheten pågår under den skolfria tiden och därmed bidrar till helhet och kontinuitet i barnens utvecklande och lärande (Skolverket 2007, s. 22). Även i Skollagen (2010:800) står det att fritidshemmet ska komplettera utbildningen i förskolan och skolan samt stimulera barnens lärande och utveckling (SFS 2010:800, 14 kap.).

3. Forskningsöversikt och teoretiska utgångspunkter

3.1 Vad är lärande?

Det finns flera olika teorier och synsätt kring barns lärande. Lev Vygotskij, Jean Piaget och John Dewey har alla lagt grunden till skolans läroplaner och påverkat synen på kunskap och lärande i den svenska skolan.

3.1.1 Lärande i ett sociokulturellt perspektiv

Den ryske psykologen Lev Vygotskij (1896 – 1954) forskade om barns lärande och utveckling. Han hävdar att barn blir klokare i samarbete med andra. Lärande i skolan kan ske när imitation är möjlig. Vygotskij myntade begreppet *den närmaste utvecklingszonen* (proximal utvecklingszon). Den handlar om avståndet mellan två utvecklingsnivåer, det barnet klarar av ensam och det som barnet ännu inte kan men har potential att klara med stöd från kamrater eller lärare (Vygotskij 1999, s. 331-334). Han anser att läraren har stor

betydelse som handledare av barns lärande. Lärare måste observera och lyssna på barn för att veta vilken utvecklingsfas de är i. Med adekvata uppgifter och med lärarens handledning kan de sedan komma in i nästa utvecklingszon (Egidius 2009, s. 83). Enligt Vygotskij sker samspelet mellan människor genom språk och kommunikation vilka är de utlösande mekanismerna för utveckling. Språket är centralt för utvecklandet av lärandet. Vuxna och kamrater som är mera kunniga är de bästa handledarna för barn. Barn lär sig strategier för att kunna lösa problem av de som har mera erfarenhet (Williams 2006, s.40-41).

Vygotskijs idéer har vidareutvecklats i Sverige av professor Roger Säljö. Enligt honom skapas kunskap i kommunikation mellan människor. Lärande är det som man tar med sig från olika sociala sammanhang och använder sig av i verkligheten. Barn använder sig av så kallade intellektuella verktyg exempelvis att kunna lära, skriva, räkna när de löser praktiska problem. Lärandet går inte att undvika utan sker hela tiden i alla sammanhang. Säljö menar att kunskap inte kan begränsas till skolans miljöer utan återskapas och förnyas oupphörligt i samhället (Säljö 2000, s. 11-22).

3.1.2 Lärande i ett konstruktivistiskt perspektiv

Vygotskijs sätt att se på lärarens roll i en lärandesituation skiljer sig från den schweiziska barnpsykologen och biologen Jean Piaget (1896-1980). Han menar att barn ska göra erfarenheter och lärdomar på egen hand utan vuxnas förklarande och ingripande. Barn upptäcker och konstruerar en egen förståelse av omvärlden genom sina egna aktiviteter och observationer. Han anser att lärarnas roll är att stimulera barn i deras ansträngningar istället för att föreläsa. Piaget intresserar sig för hur kunskaper bildas och vilka aktiviteter barn ska ägna sig åt för att utvecklas. Enligt honom sker tänkandet i olika stadier. Barn strävar efter att förstå omvärlden genom assimilation som betyder att de tar in nya kunskaper och erfarenheter om hur världen omkring dem fungerar. Ny information läggs till det gamla som förändrar barns sätt att se på verkligheten. Denna grundläggande förändring kallar Piaget för ackommodation. Hans konstruktivistiska synsätt på lärande går ut på att barn ska vara aktiva, upptäcka och arbeta laborativt. Deras kognitiva utveckling ska vara den som styr aktiviteterna. (Säljö 2000, s. 57-62). Piaget menar att mothugg som kommer från andra barn stimulerar barns tänkande. Eftersom barn är jämbördiga finns det demokrati mellan dem som är omöjlig när de är tillsammans med vuxna. I kognitiva konflikter som kan uppstå mellan barn när de samarbetar kan barn omvärdera sina tidigare uppfattningar och övertygelser och konstruera om dem utefter den återkopplingen de får från andra. Enligt Piaget lär sig barn

genom att förstå att det finns andra åsikter utöver deras egna. De måste försvara sina egna ståndpunkter och övertyga andra genom att uttrycka sig övertygande. Barn lär sig att träna sina kommunikativa- och sociala förmågor samt ta andras perspektiv (Williams 2006, s. 37-39).

3.1.3 Aktivitetspedagogik

Den amerikanska pedagogen och filosofen John Dewey (1859 – 1952) menar att lärande och tänkande har utvecklats eftersom de fyller en viktig roll i människans möjligheter att överleva. Enligt honom måste problem som stimulerar barns tänkande vara meningsfulla och verkliga och hämtade från situationer som ligger nära deras intresse - eller erfarenhetsområden. Han hävdar att lärare i skolan gör ofta tvärtom och ger barn ointressanta problem, ryckta ur sina sammanhang som inte stimulerar barns lärande (Phillips & Soltis 2010, s. 64-65). Deweys namn förknippas ofta med uttrycket *Learning by doing*, man lär sig genom att göra något. Dewey anser att kunskapen måste ha en verklighetsanknytning för att bli meningsfull. Barn måste få möjlighet att experimentera och deras intresse ska vara utgångspunkt för lärande. Lärarens uppgift är att aktivt stimulera och fördjupa elevernas kunskaper (Dewey 2004, s.17). En av hans mest kända pedagogiska texter *Mitt pedagogiska credo (My Pedagogic Creed)* som publicerades 1897 är ett manifest till den progressiva pedagogiken. Dewey skriver att den omedvetna utbildningen börjar redan vid födseln och stimuleras av de krav som olika sociala situationer ställer. Barnet får en bekräftelse på sitt beteende av de andra och lär sig att samarbeta, hjälpa andra och vara nytta för andra människor. Enligt Dewey måste skolan representera livet och bygga vidare utifrån de aktiviteter som barnen är förtrogna med. Skolan och samhället får inte vara skilda från varandra och därför måste även kunskaperna ha en verklighetsanknytning. Dewey anser att de praktiska ämnena i skolan är viktiga för att göra barnen medvetna om det sociala arvet. Barnens första kontakt med teoretiska ämnena ska ske via de praktiska. Dewey poängterar att språket inte bara är ett sätt att få information utan ett socialt instrument och till för kommunikation. Han menar att barns intressen är tecken på växande förmåga och genom att observera dessa upptäcker läraren i vilken utvecklingsnivå barnet befinner sig i. Därför måste lärandet vara flexibelt och utgå från barnets utvecklingsnivå. Skolan har en viktig roll i barnens sociala och moraliska fostran (Dewey 2004, s.45- 56).

3.2 Formellt och informellt lärande

Skillnaden mellan informellt och formellt lärande är graden av reglering. En traditionell gudstjänst eller militär utbildning är bra exempel på en formell lärandesituation där förmedlingssätt är envägsförmedling utan dialog. Förmedlare och även plats och tid är starkt reglerade. Jensen menar att det fortfarande finns många likheter mellan skolan och kyrkan som under flera hundra år var utbildningsanordnare i Sverige och många andra europeiska länder (Jensen 2011, s.134-135). Skolans lärandesituation är mera formell och regelbunden. En klassrumssituation har strukturella inslag som att man följer bestämda instruktioner och sitter i sina bänkar. Formellt lärande har en bestämd plan för innehållet av lärandet (Johansson 2011, s. 23-24).

Dewey framhöll att den omedvetna utbildningen börjar direkt efter barnets födelse och kunskap uppstår när barn provar sig fram i handling. Även Piaget tänker på samma sätt som Dewey och menar att barn måste få experimentera med saker, vara aktiva för att kunna ta till sig kunskap. Barn måste få konkreta erfarenheter som de kan relatera till (Egidius, 2009, s. 67, 103). Vygotskij anser att barnet kan i samverkan med andra barn alltid göra mera än på egen hand (Vygotskij, 1999, s.330). Det informella lärandet pågår hela tiden och bygger för det mesta på barns egna initiativ som hänger samman med den situationen barnet befinner sig i. Det styrs av barnets egen önskan om att lära sig. Det informella lärandet är sammanknutet med den kultur där individen lever sin vardag. Kunskap som är spontan och inte är uttalad kallas för förtrogenhetskunskap. Barn lär sig genom erfarenheter de gör i vardagen. De lär sig genom språk, observation och imitation, hur andra gör och förhåller sig till omgivningen. Därför är förebilder viktiga för det informella lärandet. Lärandet, enligt Johansson, är ett begrepp som handlar om förmågan att orientera sig i tillvaron (Johansson 2011, s. 20-23). Jensen beskriver informellt lärande som frivilligt och som bygger på den lärande individens egna avsikter men målet är inte själva lärandet eftersom avsikten med aktiviteten är i allmänhet något annat än lärande. Det egna intresset för informellt lärande är avgörande. Ofta inser man varken att man lärt sig eller vad man har lärt sig, det kallas implicit lärande. Explicit lärande är däremot något som den lärande är medveten om att den lär sig. (Jensen 2011, s. 133-134). Eftersom det informella lärandet sker på barns villkor förekommer det oftare direktdemokrati då alla får sina röster hörda, medan i de formella lärandesituationer där läraren för klassens talan används indirekt demokrati (Jensen 2011, s. 139-140).

3.3 Lärande i fritidshem och skola

I Skolverkets rapport *Fritidshemmet – lärande i samspel med skolan* (2011) har man samlat in erfarenheter och forskning kring fritidshemmets roll för barns utveckling och lärande. Det står att formella lärandesituationer är arrangerade situationer där det finns en tydlig pedagogisk avsikt och mål i jämförelse med informella lärandesituationer som utgår från barnens tankar och idéer och är svåra att mäta. Förståelsen om att barn lär sig också i andra sammanhang än de formaliserade har blivit större. Samspel är ett exempel på informella lärandesituationen där barn får erfarenheter utan att alltid vara medvetna om dem (Skolverket 2011c, s. 14, 49-51). Lärare i grundskolan har i syfte att först och främst lära barn kognitiva förmågor medan fritidsläraren syftar till att lära barn sociala och relationsinriktade kunskaper, som ofta är kopplade till här – och - nu situationer. Svagheten med denna form av lärande är att det är svårt att synliggöra och blir därmed osynlig, underförstådd och därför får inte heller fritidslärarna den uppskattning som de borde få (Hansen Orwehag & Mårdsjö Olsson, 2011 s.117- 122).

I fritidshemmet förekommer också formellt lärande till exempel när barn lär sig spelregler, men ofta finns det inte någon utarbetad plan för vad lärande ska omfatta och lärandet kan ske på barns egna initiativ. Lärandet blir då situationsorienterad och spontant där kamraterna spelar en viktig roll. Genom att barn tar efter, lyssnar på varandras idéer och lär sig av varandra får de nya erfarenheter. De nya erfarenheterna blir kunskap som de kommer att kunna omsätta i praktiken i olika situationer i livet. Barn lär sig i alla situationer oftast utan att reflektera (Johansson 2011, s. 22-29). Jensen beskriver också fritidshemsverksamheten som till viss del formell. Han menar att eftersom barnen måste få känna sig trygga i fritidshem behöver verksamheten vara strukturerad och regelbunden. Även vissa lärandesituationer som samlingar, mellanmål och styrda aktiviteter är formella och har bestämda former (Jensen 2011, s.144-145). Vid formellt lärande minskar barnets initiativtagande till eget lärande och meningsskapande. Barns tilltro till sina egna idéer, kunskaper och resonemang är viktiga och därför är det nödvändigt att barnen är aktiva och skapar sin egen kunskap (Pramling Samuelsson & Mårdsjö Olsson 2007, s.172).

I skolan lär sig barnen för framtiden och inte så mycket för situationen här och nu i vardagslivet. Kunskap som är lösryckt upplevs sällan som meningsfull. Det är viktigt att förankra kunskap i ett kunskapsfält eftersom då skapar man mening och kunskapen blir värdefull. Man kan göra det genom bland annat i praktiska och estetiska aktiviteter. Barnen

använder ofta leken till att förankra lärdomarna då kan de ställa dem i ett sammanhang och associera den till användbar kunskap. Det är viktigt att lärare skapar aktiviteter där de inbjuds att använda erfarenheter, omforma och befästa kunskaper (Skarre Aasebo & Melhuus 2007, s. 144-145). Doverborg och Pramling understryker också att barn lär sig genom aktiv medverkan och lärarens roll är att försöka skapa möjligheter så att barn blir intresserade och kan undersöka, experimentera och försöka att dra egna slutsatser. Konkreta problem som de löser med hjälp av deras egna erfarenheter utvecklar barns tänkande och motiverar dem att lära sig nya saker. Lärande och utveckling är två sidor av samma process (Doverborg, E. & Pramling, I. 1993, s. 12-13).

I en studie om barns intresse för lek och lärande av Ole Fredrik Lillemyr (2002) framgår att barn i 8- och 9 årsålder inte visade något intresse att själva ha friheten att bestämma över vad och hur de ska lära sig. Däremot hade yngre barn ett stort intresse att själva få bestämma över lärandet. Resultatet kan betyda att barn i skolålder inte förknippar lärandet i skolan med skapande aktiviteter, experimenterande och att en uppgift kan ha flera lösningar. Detta står i motsats till vad läroplanen säger om allsidigt lärande. Vidare anser Lillemyr att skolan måste förändras så att barn har möjlighet att välja bland uppgifter de får eftersom enligt honom är motivation en förutsättning för lärande. Han menar att skolan måste öppna för lek i undervisningen därför att i leken är barn vana vid att välja, experimentera och uttrycka sig. Att lärande utgår från leken är ett spännande perspektiv, enligt Lillemyr som menar att det är viktigt att lärare på skola och fritidshem ändrar i så fall sitt förhållningssätt till leken och ser leken som uttrycksform och metod i lärandet. (Lillemyr 2002, s. 62-64). Fritidshemmet är en plats där barn får förutsättningar till samspel. Vad de lär av varandra beror på situationen och kontexten. Eftersom barn möter andra barn i olika åldrar får de ibland fungera som lärare för varandra. När barn leker kan de agera som lärare men även som lärande (Williams 2006, s. 31-32).

Barn deltar ständigt i läroprocesser menar Ihrskog och betonar vikten av kamratrelationernas betydelse i barns lärande. Barn lär sig i skola och fritidshem, men också den fria tiden är väsentlig för barns lärande och meningsskapande. De deltar i läroprocesser som påverkar utvecklingen av deras identitet. I kamratrelationer lär sig barnen av varandra sådant som de själva är intresserade av och delar erfarenheter med varandra (Ihrskog, 2011, s. 92-93). Ihrskog anser att de informella läroprocesserna tillsammans med kamrater är mycket betydelsefulla. Kamratrelationer är oundgängliga för välbefinnande och för god livskvalitet. Det är lika viktigt att få hjälp med att skapa sociala relationer som att få hjälp med att lära sig läsa,

skriva och räkna. Med hänsyn till detta menar hon att det är viktigt att fritidshemmet ska erbjuda barnen ett friutrymme för lek och relationsskapande och fritidslärare ska ansvara för att det ansvaret inte ska försummas (Ihrskog 2006, s. 157-160). Williams beskriver samlärandet för något som sker mellan människor oberoende av vilken ålder eller vänskapsstatus människorna har. Lärandet sker också mellan kulturer, miljöer och kollektiv. Enligt henne är kunskaper såsom samarbetsförmåga, flexibilitet, kritisk tänkande, kommunikativ – och problemlösningsförmåga nödvändiga förutsättningar för utveckling och ett bra liv i samhället som hela tiden förändras. Williams menar att istället för faktainläring ska barnen tränas att bli ansvariga för sitt eget lärande eftersom det kunskapsamhälle vi lever i idag kan man inte ta för givet att den vuxne har all den kunskap som behövs (Williams 2006, s. 22-23). I skolans uppdrag ingår att förbereda barnen för att de ska kunna leva och verka i samhället samt främja deras lärande (Skolverket 2011b, s.9).

Klerfelt anser att i fritidsverksamheten sker betydelsefull kommunikation mellan lärare och barn. Det är inte envägskommunikation som så ofta äger rum i skolan. Hon menar vidare att i fritidsverksamheten ser man den teoretiska kunskapen som biprodukt som inte behöver värderas eller kontrolleras. Klerfelt presenterar Resnicks (1987) fyra olika sätt att lära som skiljer lärandet i fritidshem från skolan.

- Skolans verksamhet går ut på att barnen ska arbeta enskilt och deras prestationer bedöms individuellt. Lärandet i fritidshem sker i samspel med andra barn och bedöms inte formellt.
- Lärandet i skolan går ut på att barn utvecklar sin tankeförmåga utan hjälpmedel. På fritidshemmet finns det olika redskap som kan stödja den intellektuella utvecklingen.
- Lärande i skolan är ofta baserad på symboler. Utanför skolan använder man ofta händelser eller objekt som stöd för tänkande. I fritidshem samspelar lärandet med verkliga saker eller händelser.
- Undervisning inom skolan går ut på att lära barn generella färdigheter och kunskaper som kan vara svåra att använda utanför skolan. Lärandet på fritids är ofta situationsbaserad och sker i ett sammanhang

Klerfelt diskuterar Resnicks resonemang kring olika sätt att lära och menar att barn har bättre möjlighet att utveckla sitt tänkande i fall lärandesituationer är mera verkliga och utgår från samspel. Hon jämför med olika aktiviteter utanför skolan där är de flesta verksamheter är beroende av andra människor. Hon menar att alltså måste även barn få möjligheter att

praktisera sina kunskaper, bland annat genom lek. På motsvarande sätt resonerar hon kring redskap som hjälpmedel. Utanför skolan är de flesta intellektuella aktiviteter associerade med verktyg som till exempel miniräknare, datorer, karta och kompass (Klerfelt 1999, s. 86-91).

4. Syfte och frågeställning

Det övergripande syftet med denna studie är att undersöka hur lärare och fritidslärare ser på informellt lärande och hur det synliggörs. Jag vill ta reda på hur de uppfattar å ena sidan det formella lärandet som i allmänhet kopplas samman med skolan, å andra sidan det informella lärandet som oftast förknippas med fritidshemmet. Utifrån mitt syfte för studien ställer jag följande frågor:

- Känner lärare i skola och i fritidshem till begreppen formellt och informellt lärande?
- Hur ser klasslärare och fritidslärare på varandras verksamheter ur ett lärandeperspektiv?
- Hur ser dessa lärare på informellt lärande och hur synliggörs det för barn och föräldrar?

5. Metod

Jag har valt att använda mig av en kvalitativ metod i min studie. I detta kapitel kommer jag att presentera valet av metod, mitt urval av undersökningsgrupp, hur intervjuerna har genomförts, studiens validitet, reliabilitet och generaliserbarhet samt mina etiska överväganden.

5.1 Metodval

Studien bygger på en kvalitativ undersökningsmetod med semistrukturerade intervjuer. Kvalitativt inriktad forskning innebär att med hjälp av djupintervjuer tolka och förstå fenomen. Forskarens förförståelse har central roll i bearbetningsprocessen. Resultatets syfte är inte att förklara, förutsäga eller generalisera (Stukát 2011, s. 35- 37). Med semistrukturerade intervjuer menar man att det finns en lista med frågor kring det huvudsakliga temat. Frågorna är öppna så att informanten har stor frihet att svara med egna ord och utveckla sina resonemang. Intervjuformen påminner om ett samtal som följaktligen kommer närmare respondenternas känslor och åsikter (Patel & Davidson 2011, s. 81-82). Jag har i denna studie

valt kvalitativ undersökningsmetod eftersom jag vill få djupare förståelse för de frågor jag vill undersöka.

5.2 Urval

Studien består av sex intervjuer varav tre är gjorda med fritidslärare och tre med lärare som arbetar på lågstadiet. I mitt urval av informanter hade jag som förutsättning att pedagogerna skulle vara utbildade och ha flera års erfarenhet av arbete som lärare. Alla tre lågstadielärare och en fritidslärare arbetar i samma skola medan de två andra fritidslärarna arbetar på två andra skolor, detta på grund av att det var svårt att hitta utbildade lärare mot fritidshem med flerårig yrkeserfarenhet. Intervjuerna är genomförda i tre olika skolor i två grannkommuner. Skälet till att jag valde att intervjua utbildade och yrkeserfarna pedagoger var att de hade hunnit skaffa sig erfarenheter av olika lärandesituationer. I resultatkapitlet kommer jag att använda fiktiva namn på mina informanter. Lärare i skolan väljer jag att kalla för klasslärare medan lärare med inriktning mot fritidshem kallar jag för fritidslärare.

5.3 Genomförande

Enligt Patel & Davidson hjälper en plan att organisera tankar och tydliggör det som måste göras innan själva utförandet av undersökningen (Patel & Davidson 2011, s. 61). Jag började med att läsa tidigare forskning om ämnet för att sedan utforma en intervjuguide kring mitt tema. Trost anser att det ska vara självklart att intervjuaren är förtrogen och inläst på ämnesområdet som man forskar i för att kunna formulera ett tydligt syfte (Trost 2010, s. 71). Jag kontaktade informanterna via telefon för att fråga om de ville ställa upp på en intervju. Därefter skickade jag informationsbrev via mail och informerade om forskningens syfte, de etiska förhållningssätt och när, var och hur intervjun kommer att gå till. Intervjuerna genomfördes i ostörda rum på respektive skola. Tiden för intervjuerna varierade mellan 20-30 minuter som jag spelade in med smartphone. Jag hade fått godkännande av samtliga informanter att få spela in intervjun. Pedagogerna som jag intervjuade kände jag sedan tidigare och är medveten om att det kan ha påverkat studien. Reflexivitet innebär att man är medveten om sin egen medvetenhet. Det går inte att beskriva verkligheten utan att påverka den likväl som det är nästan omöjligt att beskriva andra individer utan att avslöja sig själv. På så sätt påverkar informanten och forskaren varandra (Ehn & Klein 1994, s.10-11).

5.3.1 Etiska överväganden

Jag har informerat respondenterna om studiens syfte, om att medverkan i studien är frivillig och kan avbrytas när som helst enligt Vetenskapsrådets informations – och samtyckeskrav (2002). Jag har anonymiserat pedagogerna genom att fingera deras namn i enlighet med konfidentialitetskravet, samt försäkrat att insamlat material endast kommer att användas i min studie enligt nyttjandekravet. Efter transkriberingen har jag raderat ljudupptagningarna från min smartphone i enlighet med forskningsetiska riktlinjer (Patel & Davidson 2011, s. 62-63)

5.3.2 Bearbetning och analys

Jag har valt att utgå från hermeneutisk inriktning i min studie. Jag anser att forskningsansats är lämplig för min studie därför att min avsikt med uppsatsen är att fånga informanternas upplevelser.

Hermeneutiken är en tolkningslära där man tolkar, studerar och försöker förstå andra människor och deras handlingar och kommunikation. Den hermeneutiske forskaren kan genom sina egna kunskaper, erfarenheter och förförståelse närma sig informanten. Den egna förförståelsen, empatin och medkänslan använder forskaren som verktyg för att förstå och kunna tolka människors språk och handlingar (Patel & Davidson 2011, s 28-30). Jag kan genom mina egna erfarenheter från yrket som fritidslärare leda intervjun med spontana följdfrågor. Genom att jag delar yrkeserfarenheter med mina informanter har det varit enklare för dem att berätta sådant från sin yrkesvardag som krävs en viss förförståelse för och i och med det har jag kunnat ställa mera specificerade frågor. Det betyder att jag har kunnat påverka på intervjuns riktning och därmed själv blivit en medskapare av resultat. I vetskap om detta försöker jag också distansera mig i mina tolkningar av intervjumaterialet och pendla mellan närhet och distans till det.

Efter varje intervjutillfälle har jag lyssnat igenom de inspelade intervjusvaren ett flertal gånger och transkriberat dem. Efter varje nedskrivna intervju sammanställde jag dem efter frågorna utifrån min intervjuguide. Därmed kunde jag noggrant undersöka svaren, tolka och jämföra dem med varandra. Vid tolkning och analysering av det insamlade data använde jag mig av hermeneutiska tolkningsspiralen. Begreppet syftar på en pendling som pågår i den hermeneutiska tolkningsakten där ny förståelse och kunskap växer fram efter varje läsning och ger förbättrad förståelse med nya erfarenheter vilket leder till ny fördjupad förståelse. För

att få en helhetsbild av en text måste man analysera och förstå delarna (Patel & Davidson 2011, s. 30).

5.3.3 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Jag har format mina frågor i min intervjuguide utifrån de teorier och tidigare forskning som jag redovisar i avsnittet om forskningsöversikt och teoretiska utgångspunkter. Jag anser att jag har fått det data som jag önskade och anser därför att min studie har god validitet. God validitet betyder att forskaren måste veta att det som ska utforskas verkligen är vad som var syftet att undersöka (Patel & Davidson 2011, s. 106-109). Reliabilitet handlar om studiens tillförlitlighet. Man kan lagra verkligheten genom att spela in intervjuer (Patel & Davidson 2011, s. 104). Jag har kunnat lyssna på de inspelade intervjuer på min smartphone och läsa de transkriberade texterna flera gånger för att vara säker på att jag har uppfattat allt som sades, eftersom byte av ord vid transkribering kan påverka betydelsen av innehållet. Jag har valt att redovisa mina intervjuer både med citat och med egen tolkad text, då läsaren har möjlighet att själv bedöma tillförlitligheten i textens innehåll (Patel & Davidson 2011, s. 106-108). Det går inte att dra några generella slutsatser utifrån det resultat som min studie uppvisar. Informanterna i studien är för få för att kunna uppvisa något generellt mönster. Däremot kan den leda fram till en förståelse för hur lärare i skola och fritidshem kan se på lärande i respektive verksamhet.

6. Resultat

I detta kapitel redogör jag mitt empiriska material. Resultatet är kategoriserat utefter mina frågeställningar. Klasslärare som jag har intervjuat har jag valt att kalla för namn som börjar på bokstaven K för att underlätta för läsaren. I min studie får de heta Kim, Kajsa och Karin. Fritidslärare har fått namn som börjar på F och heter Fanny, Frida och Felicia. Jag har valt att kalla lärare på fritidshem för fritidslärare istället för fritidspedagog som de även kallas för.

I min studie har jag använt ordet fritidshem i de flesta fall men i vissa tillfällen bland annat i redovisningen av resultat förekommer ordet fritids som verksamheten i dagligt tal heter.

6.1 Lärande

Inledningsvis ställde jag frågan om vad informanterna har för syn på begreppet *lärande*. Samtliga lärare var överens om att lärande pågår hela livet och inte är kopplad bara till skolan. Skolans miljö däremot inbjuder och lägger grunden till lärande. Att fritidshem och skola kompletterar varandra är informanterna överens om. Barnen kommer till skolan med sina egna erfarenheter från olika sociala kontexter och ska därför mötas där de är. Lärande är kunskap och förmåga som man har bevärat. Klassläraren Kajsa konstaterar att barn måste klara av att stå på sina egna ben och bli individer i samhället. Kim som också är klasslärare menar att genom att dela med sig av sina kunskaper till barnen utvecklas man även som vuxen.

Fritidslärarna Frida och Fanny tycker att barnen utvecklar sociala förmågor på fritidshem, sådant som de behöver ha med sig i livet. Frida menar vidare att fritidshemmet kompletterar skolan i barns utveckling och lärande.

I frågan om hur barnen lär sig bäst anser Kajsa att barn som får arbeta laborativt med intressant material i varierande arbetsmiljöer vågar prova och misslyckas. Klassläraren Karin berättar att vissa barn lär sig genom att lyssna, andra måste se texten och bilder medan några måste få arbeta med händerna, ”hur man tar till sig kan variera”. Man jobbar i olika gruppkonstellationer på varierande sätt. Kim tror att det är viktigt att barn har roligt när de lär sig, läraren måste kunna se deras behov och locka fram deras intresse.

Frida anser att barn lär sig bäst i praktiken och i verkligheten. ”Jag har sett barn växa upp som inte kunde läsa och som uppfattades som hopplösa men klarade sig bra i livet, öppnade egna företag”. Hon tror att det är viktigt att nå fram till barnet och se deras förmågor och behov. Fanny är av åsikten att ”om läraren själv är duktig på någonting så kommer det att fastna på eleverna” och har man roligt så lär man sig. Felicia tror att man måste blanda teori och praktik. Hon menar att lärare kan gå igenom matteteorin inne och sen gå ut och praktisera den. ”Lärandet måste vara lustfyllt, det måste finnas motor och motivation”. Hon understryker dock att motivationen varierar över dygnets timmar.

6.2 Formellt lärande

Enligt klasslärarna sker formellt lärande i en undervisningssituation och är förknippad med klasslärarens arbetsuppgift. Formellt lärande är medvetet och styrd utifrån styrdokumentet. Det som är tänkt att lektionen eller arbetsuppgifterna ska handla om.

Felicia beskriver formellt lärande som ”jag vet vilket är målet, vart jag ska komma och vad jag ska sträva efter”. Fanny associerar begreppet formellt lärande med katederundervisning och att barn sitter vid bänkar och har ganska tråkigt. Hon kritiserar de klassiska, formella lärandesituationer och hävdar att man kan göra dem roligare. ”Det behövs mera Learning by doing”. Medan Frida anser att begreppet står för det vi ska göra och står i styrdokumentet.

6.3 Informellt lärande

Samtliga klasslärare var osäkra över vad begreppet informellt lärande står för. Kajsa och Karin antog att man utgår från egna intressen och att det handlar om en situation som inte var tänkt som lärandesituation. Som ett exempel på informellt lärande enligt Kim var en klassrumssituation när läraren måste vara flexibel och ta till ”andra lösningar” som man lockar barnens intresse med. ”Det går inte alltid styra lektioner”.

Enlig Frida är informellt lärande just det som sker utanför klassrummet. ”Det som händer i processen som exempelvis i samspel på rasten eller i leken, det som inte syns”. Barn lär sig när de kommunicerar, lyssnar på varandra, väntar på sin tur och samspelar. Fanny menar att lärandet sker i mötet med andra människor. Felicia säger att ” jag lär mig fast jag inte vet att jag lär mig”. Till exempel som när man spelar monopol då tränar man egentligen på matematik men man tänker inte på att man lär sig. Hon förklarar att informellt lärande är spontant lärande utan något speciellt mål exempelvis samarbete på rasterna.

6.3.1 Informella lärandesituationer i verksamheten

Lärarna i studien förklarar informella lärandesituationer i deras verksamhet som stunder då de har hamnat på sidospår, har svävat ut, vid spontant uppkomna samtal, gått utanför ramarna eller vid tillfällena de behöver locka fram barnens intresse. För fritidslärare är informellt lärande ett syfte i sig. Barn lär sig av varandra i samtalet, i leken, när de spelar, bakar osv i olika aktiviteter och i samspel.

Klasslärarna Karin och Kajsa menar att språket man använder, röstläget och kroppsspråk är en del av det informella lärandet. Det kan vara medvetet men oftast är man inte medveten om hur man visar eller hur man låter. Kajsa menar att eftersom hon måste fånga barnen där de är måste hon sväva ut för att inte vara alltför fyrkantig. ”När jag vågar prata om mig och situationer som har hänt mig kommer barnen ofta med egna idéer och intressen och vad de har varit med om”. Karin berättar att ”ibland kommer vi på sidospår och får idéer av det vi håller

på med, vi nystar i samtalet och uppgifter kan bli något annat än jag hade tänkt”. Hon fortsätter med att läroboksförfattarna ibland har tänkt en viss sak med en speciell uppgift, men att barn kan tolka det på ett annat sätt och genom diskussioner kring detta lär sig barnen.

Kim använder sig av barns intressen för att locka barnen. ”Det är många som tycker om Minecraft. Då ritas vi en Minecraft gubbe och utgår från mera konkret istället för att sitta med en mattebok”. Hon anser att det är viktigare att barnen visar hur de tänker än bara arbeta efter en bok. Hon konstaterar att då utvecklas man även som lärare.

På fritidshem har man informella lärandesituationer hela tiden, i fria leken, skapande situationer och i samspel. Frida menar att även de fasta aktiviteter som styrs från ett medvetet pedagogisk tänk utgår också utifrån samspel. Hon framhåller att lärare måste hela tiden vara medvetna vad som sker. Fanny anser att hennes uppgift är ”att visa barnen en annan verklighet, försöka få dem att se något nytt, utan mål och syfte utan bara se något de inte är vana vid” dessutom är det viktigt att prata och göra saker tillsammans, enligt Fanny. Felicia menar att leka, spela och lyssna på andra när de förklarar regler är informella lärandesituationer. Informellt lärande sker även när barn räknar och mäter när de exempelvis bakar då måste de samsas, fråga varandra och anpassa sig.

6.3.2 Att synliggöra det informella lärandet

De intervjuade lärarna synliggör informella lärandet spontant i samtal med föräldrarna eller inte alls. Fritidslärare synliggör däremot det informella lärandet mera medvetet. I det dagliga mötet med föräldrarna har fritidslärare möjligheter att prata med föräldrar och visa barnens alster.

Kajsa konstaterar att hon nästan inte alls synliggör det informella lärandet. Hon menar att föräldrarna frågar väldigt lite och istället får hon tala om vad barnen har lärt sig. ”De hämtar barnen och är nöjda att de trivs”. Karin säger att ”jag försöker nog lyfta fram om jag får syn på några goda exempel.” Kim förklarar att det är sällan man talar om för föräldrarna att lektionen inte blev som planerad. Man informerar inte heller i veckobrevet om förändringen inte är väsentlig.

Samtliga fritidslärare försöker hinna med att berätta för föräldrar positiva och negativa saker som hänt under dagen. Felicia berättar att hon dokumenterar barnens lärande via bilder och foton. Hon menar att till barnet kan man synliggöra det informella lärandet direkt och säga

”nej men titta nu hade vi matte” när barnen bakar. Man synliggör även när man knyter ihop påsen i slutet av aktiviteten genom att fråga barnen vad vi har lärt oss eller tränat på. Frida berättar att på hennes fritidshem skriver de ”Fritidsnytt” varje månad och informerar föräldrarna även på föräldramötet om olika aktiviteter. Fanny säger att ”när vi knyter ihop säcken får vi en AHA- upplevelse”. Efteråt pratar hon med barnen om aktiviteten. ”Hur tänkte du där? Du har gjort på ett annat sätt, fantastiskt! Ni gjorde samma sak men tänkte olika!”

6.3.3 Hur uppfattar barn informellt lärande

Informanterna är överens om att barn inte uppfattar det informella lärandet som lärande. Skolan är förknippad med lärande och de intervjuade klasslärarna menar att när barn vill arbeta betyder det att de vill jobba i böcker. Även föräldrar ser bara det formella lärandet som lärande. Fritidslärare tror att barn förstår det viktiga informella lärandet först senare i livet och menar vidare att det är vuxnas uppgift att synliggöra lärandet.

Kim är av den åsikten att föräldrarna informerar barnen fel. De säger att ”du ska gå till skolan för att lära dig”. Hon anser dock även att lärare på skolan borde förklara för barnen att de lär sig för livet. Lärande är en process, menar hon, ”när vi jobbar exempelvis med rymden förstår de inte i början varför vi gör det men när någon vecka har gått börjar de visa intresse för rymden och då får man som lärare en bekräftelse”. När barnen spelar mattespel vet de inte att de lär sig. De spelar för att det är så kul. Kajsa tror att barnen tar en informell lärandesituation som en vanlig, trevlig pratstund tillsammans. ”Att jobba för dem är att börja och skriva inte prata. Då är det penna, papper och bok som gäller”. Karin förklarar att till exempel när hon presenterar dagen, månaden eller årstiden så är något annat för dem än lärande. ”Man måste räkna i matteböcker för att det ska vara matte. Det är jättehårt förknippat med lärande”.

Fritidsläraren Felicia är övertygad om att det går att synliggöra informella lärandet med vuxnas hjälp. Frida tycker att det är svårt när man inte har mätbara instrument. Hon tror att barn förstår det när de har slutat på fritidshem, inte i själva situationen.

6.4 Hur ser klasslärare och fritidslärare på varandras verksamheter ur ett lärandeperspektiv?

De klasslärare som jag har intervjuat anser att det praktiska arbetet som fritidslärare bidrar med exempelvis i temaarbete uppfattas ofta som pyssel. Kajsa tycker att det har blivit väldigt styrt på fritids, det finns mycket att göra men det kan bli bättre. Hon anser att fritidslärare

tvingas ha aktiviteter som ger social träning och kunskapsinhämtning. Karin uppmärksammar att fritidshem också har mål och fritidslärare gör saker med samma innehåll som klasslärare gör fast på ett annat sätt, mera praktiskt, något som ofta uppfattas som pyssel. Kim menar att alla i arbetslaget ska nå mål tillsammans. Fritidshem är en viktig del, de ska kunna erbjuda barnen fritidsaktiviteter så att föräldrar kan arbeta, menar hon.

Frida ser skolan som fylld av krav och mål. ”Lärandet i skolan har fastnat i det traditionella och det formella”. Hon menar att det har hänt mycket bland sociala medier och skolans utveckling följer inte med samhällsutvecklingen. Hon jämför barn som kan göra sin läxa snabbt på datorn eller hitta faktakunskap genom att trycka på en knapp med barn som inte har tillgång till datorer eller iPads varken hemma eller på skolan. Mot den bakgrunden är skolan inte jämnställd. ”De som har förutsättningarna blir vinnarna och då det blir det också glapp i samhället”. Hon anser att lärarna också måste få nya kunskaper i digitala hjälpmedel. Lärarna har otroligt mycket krav på att dokumentera och har mindre tid för barnen. Därför, menar Frida, är det viktigt att fritidslärare finns till och tar hand om det sociala, konflikter och problem. Fanny är av den åsikten att skolan är väldigt duktig att ta hand om barn som har svårigheter men glömmer de som har det lättare. ”De sitter och trampar på vatten” som hon anser är ett stort misslyckande. Hon är kritisk till att lärare inte vågar sig ut ur klassrummet och menar att orsaken till det är att de känner sig tryggast i klassrummet. Felicia tycker att det borde finnas mera praktiskt arbete i skolan och att lärande borde ske mera utomhus. ”Om det är bara teori kan många flera barn få problem än det skulle behövas”. Det som är positivt är att skolan har blivit mera individanpassad. Hon är av samma mening som Frida och menar att vissa lärare inte riktigt vågar gå utanför klassrummet och att den klassiska lärandesituationen där lärande sker i klassrummet fortfarande lever kvar.

6.5 Uppfattar barn skillnaderna mellan lärande i skola respektive fritidshem?

Klasslärare i studien menar att fritidslärare är kopplad ihop med lek, nya upplevelser, och att man har kul. Klasslärare är förknippade med kunskap. De intervjuade fritidslärarna poängterar att informellt lärande som äger rum på fritidshem är en omedveten process, kraven är inte lika höga och det finns inte så många måsten. Barn leker, har kul och får lugn och ro och fyller ryggsäcken med kunskap utan att tänka på det.

Karin berättar att när föräldrar frågar vad deras barn har lärt sig i skolan är det förknippat med vad de har gjort med henne. ”Men vad de har gjort med fritidsfröken är jag inte så säker på att de kopplar med lärandet fast de har gjort jättemycket”. Barn förstår att det är skillnad. ”Det är leken de förknippar ordet fritids med” säger Kajsa och tillägger att ”det är aktiviteter de tänker på”. Kim tror att eftersom det inte finns formellt lärande på fritidshem tänker de inte på att det är lärande och menar att de flesta tror att på fritidshem får man bara leka.

Fanny tycker inte heller att vuxna frågar vad barnen har lärt sig på fritids. ”Där leker man och har kul. De får med sig i ryggsäcken utan att tänka på det”. Frida och Felicia är av åsikten att i skolan är kraven höga, man måste uppnå ett mål och barnen känner mera press och stress. ”På fritids är kraven inte så höga, man måste inte och då blir det mycket roligare”. Därför är det också lättare att samspela menar Frida.

6.6 Hur påverkar kamratrelationer barns lärande?

Kim ser hur mycket barn har tagit med sig hemifrån när de leker. De imiterar, är aktiva, delar med sig av sina kunskaper och lär sig av varandra. Karin tycker att kamratrelationer är både på gott och ont. Om barn är trygga med sig själva kan man jobba med vem som helst. Medan otrygga barn har svårt att blotta sig och de är rädda att de gör bort sig. Ibland kan bänkkamraten förklara en uppgift på ett mera förståeligt sätt än fröken. De ser och tittar på varandra och också kopierar varandra. Kajsa har märkt att om någon vill någonting så kan det locka andra att också bli intresserade, de lyssnar och de snappar upp. Att titta på varandras böcker är inte att fuska utan de lär sig av det också. Man ska göra saker tillsammans i gruppen då lär sig barnen turtagning och socialt samspel. Barn härmar och lyssnar på varandra och är som små hjälpfröknar. ”Hjälparen blir också jätteglad när den andra har kommit vidare. De tycker att det är jätteroligt”.

Frida hävdar att om barn inte är trygga i gruppen och inte mår bra med sina kamrater så kan det inte ta in något. Trygghet och trivsel med kamrater är viktigt för lärandet. ”Om någon vill sy, lägga pärlplattor, hoppa hopprep eller spela pingis kommer många flera och vill vara med, jämsides med kompisar”. Enligt Fannys mening behöver man inte göra konstellationer, barn hör och ser och tar till sig. Lärare ansvarar för att barnen är trygga, har kompisar och träffar nya. Hon anser dock att det är för många barn på fritids och det är svårt att hinna med. Konfliktsituationer är viktiga lärandesituationer. De lär sig att kommunicera med varandra och lär sig reda ut. Felicia menar om barn har varit osams på rasten och inte rätt ut bråket kan

de inte koncentrera sig på att arbeta. Konflikter är lärandesituation men vi vuxna är ofta för snabba att gå in istället att låta barnen försöka att reda ut situationen först, barn måste också lära sig att hjälpa sig själva i en konfliktsituation.

7. Diskussion

I detta kapitel diskuterar jag resultatet av intervjuerna i förhållande till mina frågeställningar samt kopplar dem samman med mina teoretiska resonemang.

7.1 Fritidslärares uppfattningar av formellt och informellt lärande

Som det framgår från resultatet av intervjuerna är fritidslärare förtrogna med begreppet informellt lärande. De menar att informellt lärande pågår i alla situationer där barn inte är för styrda av formellt lärande. Fritidslärare betonar vikten av kommunikation och anser att den är mycket viktig för interaktion. Säljö menar att grundtanken i ett sociokulturellt perspektiv på lärande är kommunikation. Språket är länken mellan omgivningen och barnet. I samtal samlar barnet erfarenheter och för dem vidare (Säljö 2000, s. 22). Allt på fritidshem utgår från samspel, anser Frida. Genom att barn utvecklar sina sociala förmågor i leken kan de testa det egna sättet att tänka och hur de ska förhålla sig till kamrater. De tränar också att lösa problem och lägger grunden till den egna identiteten. I Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 står skrivet att språk, lärande och identitetsutveckling är nära sammankopplade därför måste barn få rika möjligheter att samtala för att få tilltro till sin språkliga förmåga (Skolverket 2011b, s. 9). Utifrån intervjuerna framgår att fritidslärare anser att leken också har en viktig roll i det informella lärandet. Lillemyr menar att barn som leker är motiverade och entusiastiska och därmed lär de sig på ett mera varaktigt sätt (Lillemyr 2002, 63-64). På liknande sätt sker lärande som en sidoeffekt när barn spelar spel. ”Jag lär mig fast jag inte vet att jag lär mig” beskriver Felicia de kunskaper i matematik som barnen får när barn spelar till exempel Monopol. Fanny upplever att hennes uppgift är att introducera barnen något nytt som de inte är vana vid. Detta diskuterar även Skarre Aasebo och Melhuus när de säger att det är viktigt att lärare skapar aktiviteter där de inbjuds att omforma kunskaper. I skolan ska barn introduceras främmande upplevelser och ny kunskap” (Skarre Aasebo & Melhuus 2007, s. 144-145).

7.2 Klasslärarnas uppfattningar av formellt och informellt lärande

Klasslärarna i min studie anser att det formella lärandet är deras arbetsuppgift. I Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet står det skrivet att barnen ska erbjudas strukturerad undervisning under ledarskap av lärare (Skolverket 2011b, s. 13). Lärarnas fokus ligger på det formella lärandet som förklarar att informella lärandesituationer upplevs ibland som stunder då man har gått utanför ramarna. Enligt Jensen pågår formellt lärande i ett visst rum vid ett visst klockslag med lärare som har större makt och som gör relationen mellan den vuxna och barnet ojämn. Lärandeaktivitet är reglerat och noga planerat likaså lärandets innehåll (Jensen 2011b, s. 98). Lärare tror att även barn förknippar undervisningssituationer med formellt lärande. De är övertygade om att föräldrarnas föreställning och erfarenheter om skola som påverkar barnen. Detta hänger ihop med den traditionella uppfattningen om skola och kunskapsinhämtning. Hansen Orwehag & Mårdsjö Olsson understryker att lärare i grundskolan har i syfte att framförallt lära barn kognitiva förmågor (Hansen Orwehag & Mårdsjö Olsson 2011, s.117-122). Karin menar att klassläraren är hårt förknippad med lärande och kunskap jämfört med lärare på fritidshem.

Begreppet informellt lärande är inte lika bekant för klasslärare som för fritidslärare. Däremot är de överens om att lärande pågår hela tiden. Om hur barn lär sig bäst enligt deras mening anser samtliga informanter att barn måste få varierad undervisning där bland annat laborationer ingår. Eftersom barn kommer från olika sociala kontexter måste man möta barnen där de är. Barn är olika och lär sig på sitt eget sätt och i sin egen takt därför måste läraren vara flexibel och använda sig av olika lösningar som väcker barns intresse till lärande. Vygotskij anger den närmaste utvecklingszonen som för möjlig utveckling och ett utrymme för gammal och ny kunskap. I ett sociokulturellt perspektiv sker lärande i samspel med hjälp och stöttning av en lärare eller en kunnigare kamrat (Williams 2006, s. 47-52).

Kajsa tycker att det är viktigt att skifta mellan lärandemiljöer och ha intressant arbetsmaterial. I styrdokumentet Lgr 11 står det uttryckligen att barn ska pröva på olika uttryck för kunskaper samt att utveckling och bildningsgång består av möjligheten att utforska och ägna sig åt olika kunskaper och erfarenheter (Skolverket 2011b, s. 10). Kim berättar att hon lockar barn till lärande genom att använda exempel från deras egna intresseområden och erfarenhetsvärld. Pramling Samuelsson och Mårdsjö Olsson skriver att lärare som arbetar med barn ska vara engagerade, intresserade och tar reda på hur barn tänker. Lärare måste hjälpa barn att göra det

abstrakta till konkret så att de kan ta till sig nya kunskaper (Pramling Samuelsson & Mårdsjö Olsson 2007, s. 46-49).

7.3 Hur ser klasslärare och fritidslärare på varandras verksamheter ur ett lärandeperspektiv?

Fritidslärarna i studien är kritiska till lärande i skolan och menar att klasslärare inte använder sig av Deweys "Learning by doing". Dewey anser att med hjälp av de praktiska ämnena kan barn bekanta sig med de teoretiska. Han säger att om kunskapen inte har någon verklighetsanknytning blir den inte heller meningsfull (Dewey 2004, s.17). Enligt lärarna på fritidshem borde det finnas mera praktiskt arbete i skolan och klasslärarna borde flytta lärandet även till andra miljöer, exempelvis utomhus. Formellt lärande, menar fritidslärarna, med för mycket katederundervisning kan upplevas som tråkigt och de visar oro för barn som inte klarar av för mycket teori och får problem "helt i onödan". Detta överensstämmer med perspektivet på formellt lärande som menar att läraren tar ifrån barnet initiativet till sitt eget lärande och meningsskapande och även för självförtroende om barnet själv inte får vara aktiv i lärandeprocessen (Pramling Samuelsson & Mårdsjö Olsson 2007, s.172-173). Också Piaget önskar att lärare ska stimulera barn i deras arbete istället för att föreläsa (Säljö 2000, s. 58). Frida påpekar att lärare har bristande kunskaper om digitala medier och menar att barn som inte lär sig hantera dessa kan halka efter kunskapsmässigt. Detta kan jämföras med Williams uppfattning om att i det kunskapssamhället barn lever idag måste de tränas i att ta ansvar för sitt eget lärande istället för att lära dem fakta (Williams 2006, s. 22-23). Frida tycker att fritidshemmet kompletterar skolan. Områden där komplettering är viktiga ser man tydligt på Klerfelts fyra olika aspekter på hur lärandet i fritidshem skiljer sig från skolan. Fritids erbjuder samspel mellan barnen, hjälpmedel för den intellektuella utvecklingen, konkret lärande och verkliga händelser och situationsbaserat lärande i olika kontexter (Klerfelt 1999, s. 86-91).

De klasslärare som intervjuats berättar att även fast lärare på fritidshem arbetar med målstyrt lärande på ett praktiskt sätt uppfattas det som pyssel. De menar att fritids är kopplat till lek, aktiviteter och att ha roligt eftersom informellt lärande inte ses som lärande. Lillemyr anser att undervisningen istället borde utgå från lek även i skolan, men först måste attityden mot lek förändras, lek borde ses som lärandemetod. Barn känner sig trygga i leken och vågar experimentera och uttrycka sig. När ett barn känner trygghet vågar hon kommunicera och får starkare självkänsla som är centralt för lärande. Dewey menar att tänkande, handling och

lärande är sammanvävda i människans erfarenheter och förespråkade därför helhetssyn på lärande (Lillemyr 2002, s. 52-64).

7.4 Hur synliggörs informellt lärande

Fritidslärare i min studie upplevde inte att det var svårt att synliggöra det informella lärandet för barnen. Genom att ”knyta ihop säcken” i slutet av en aktivitet reflekterar de tillsammans med barnen vad de har lärt sig. Barnen får även bekräftelse genom att lärarna visar deras alster på ett synligt sätt så att föräldrarna och andra lärare får ta del av det. Fritidslärare påpekar att de har möjligheter att prata med föräldrarna och berätta om barnens dag. Detta står i kontrast till vad Hansen Orwehag och Mårdsjö Olsson menar med att det är en svaghet att det informella lärandet är ofta icke- verbaliserad och osynlig eftersom fritidshem inte har formella ramar (Hansen Orwehag & Mårdsjö Olsson, 2011, 117). Mina informanter deltar även i föräldramötet där de beskriver verksamheten. I Fridas fritidshem gör lärare en fritidstidning en gång i månaden som de delar ut till föräldrarna. Ingen av fritidslärarna tror att barn uppfattar informellt lärande i fritidshem som lärande eftersom det inte finns några krav. Fritidslärare ser det positivt på att barn har roligt, de leker och kopplar av och fyller ryggsäcken med kunskap utan att tänka på det. De påpekar dock att lärandet på fritids är svårt att bedöma eftersom det inte finns några instrument att mäta det med.

Att synliggöra informellt lärande är nästan som att tala om att undervisningen inte gick som planerat enligt en av klasslärarna. För övrigt reflekterar lärare över det tysta lärandet men synliggör det mycket sällan.

7.5 Kamratrelationer

Kamratrelationer, trygghet och trivsel är viktiga för lärande anser samtliga lärare. Felicia är av åsikten att barn inte kan koncentrera sig på skolarbete om de har varit med om bråk på rasten som inte är utrett. Hon menar ändå att lärare går in och utreder bråk istället för att låta barn reda ut bråket själva eftersom konfliktsituationer är viktiga lärandesituationer. Piaget som anser att läraren inte ska aktivt ingripa i barnets läroprocess utan låta barnet erövra kunskaper genom egna erfarenheter och handlingar menar även att lärandet stimuleras av kognitiva konflikter. Han menar att i dialogen förstår barn att det finns andra åsikter och sätt att tänka än deras egna. Han påstår att mothugg som kommer från kamrater stimulerar barns tänkande och tvingar dem arbeta med sin egen förståelse. Enligt honom har kamratsamverkan en utlösande

påverkan till förändring (Williams 2006, s. 37-39). Kajsa berättar att barn härmar och lockar varandra till att arbeta och även gärna hjälper varandra. Williams menar att om barn ska arbeta tillsammans och lära av varandra krävs det förutsättningar som tillåtande klimat och vilja hos läraren att barn ska samarbeta (Williams 2006, s. 96). Frida berättar om ett barn som ansågs som hopplös i skolan men klarade sig bra senare i livet. Ihrskog menar att för god livskvalitet kan kamratsrelationer vara avgörande. Hon anser att det är lika viktigt att öva sociala färdigheter som att kunna lära sig läsa, skriva och räkna (Ihrskog 2006, s. 157-160).

8. Slutord

Det resultat som kom fram i min studie visar att trots att både klass – och fritidslärare är medvetna om att fritidshemmet följer samma styrdokument och att fritidslärarna arbetar med att stimulera barns utbildning och lärande samt att komplettera skolan har man fortfarande kvar den åldriga synen på var, hur och när barn intar kunskap. Trots att de främsta klassiska pedagogerna Vygotskij, Piaget och Dewey och även ny forskning visar att barn lär sig bäst i lärandemiljöer där de kan experimentera, samspeka, arbeta kreativt och utgå från egna intressen med läraren som stöd, prioriterar skolan det formella lärandet. Jag tror att vi som arbetar på skolan måste förnya vårt förhållningssätt till kunskap och öka statusen på informellt lärande. Om teoretiska kompetenser fortsätter att värderas högre än förtrogenhetskunskap, påverkar det även att klyftor och ojämlikheter i samhället ökar.

Under arbetets gång har jag funderat på hur man bättre skulle kunna förvalta det pedagogiska arvet efter Piaget, som menar att barn lär sig genom sin egen aktivitet, Vygotskij, som anser att lärande är resultat av interaktion med andra människor och Deweys tankar kring ”Learning by doing”. Som vidare forskning hade det varit intressant att intervjua rektorer och skolledare om deras syn på det informella lärandets betydelse för barns lärande i skolans lärmiljöer.

Referenser

Dewey, John (2004). *Individ, skola och samhälle*. Stockholm: Natur och Kultur.

Doverborg, Elisabeth. & Pramling, Ingrid (1993). *To understand childrens thinking. Methods for interviewing*. Göteborgs universitet: Institution för metodik.

Egidius, Henry (2009). *Pedagogik för 2000-talet*. Stockholm: Natur och Kultur.

Ehn, Billy & Klein, Barbro (1994). *Från erfarenhet till text. Om kulturvetenskaplig reflexivitet*. Stockholm: Carlsson.

Hansen Orwehag, Monica & Mårdsjö Olsson, Ann-Charlotte (2011). *Lärande i fria miljöer*. I: Klerfelt, Anna & Haglund, Björn (red.). *Fritidspedagogik – fritidshemmets teorier och praktiker*. Stockholm: Liber.

Ihrskog, Maud (2006). *Kompisar och kamrater. Barn och ungas villkor för relationsskapande i vardagen*. Växjö: Växjö University Press

Ihrskog, Maud. (2011). *Fritidshemmet som utgångspunkt för identitetsprovning*. I: Klerfelt, Anna & Haglund, Björn (red.). *Fritidspedagogik – fritidshemmets teorier och praktiker*. Stockholm: Liber

Jensen, Mikael (2011a). *Den fria tidens lärande*. Lund: Studentlitteratur.

Jensen, Mikael (2011b). *Informellt lärande i fritidshemmet*. I: Klerfelt, Anna & Haglund, Björn (red.). *Fritidspedagogik – fritidshemmets teorier och praktiker*. Stockholm: Liber.

Johansson, Inge (2011). *Fritidshemspedagogik*. Stockholm: Liber.

Klerfelt, Anna (1999). *Fritidshem och skola: olika miljöer för lärande*. I: Carlgren, Ingrid (red.). *Miljöer för lärande*. Lund: Studentlitteratur.

Lillemyr, Ole Fredrik (2002). *Lek – upplevelse – lärande i skola och förskola*. Stockholm: Liber.

Patel, Runar & Davidson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund. Studentlitteratur.

Phillis, Denis C. & Soltis, Jonas. F. (2010). *Perspektiv på lärande*. Stockholm: Norstedts.

Pramling Samuelsson, Ingrid & Mårdsjö Olsson, Ann-Charlotte (2007). *Grundläggande färdigheter – och färdigheters grundläggande*. Lund: Studentlitteratur.

Resnick, Lauren, B. (1987). "Learning in school and out". *Educational Researcher*, 16(9), 13-20.

Rohlin, Malin (2011). "Fritidspedagogik och lärande". I: Pihlgren, Ann S. (red.) *Fritidshemmet*. Lund: Studentlitteratur.

SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Riksdagen.

Skarre, Aasebo Turid & Melhuus E. Cathrine (2007). *Rum för barn - rum för kunskap. Kropp, kön, vänskap och medier som pedagogiska utmaningar*. Stockholm: Liber.

Skolverket (2007). *Allmänna råd och kommentarer. Kvalitet i fritidshem*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2011a). *Fritidshemmet – en samtalsguide om uppdrag, kvalitet och utveckling*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2011b). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2011c.). *Fritidshemmet– lärande i samspel med skolan*. Stockholm: Fritzes.

Stukát, Staffan (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Säljö, Roger (2000). *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Norstedts.

Torstensson – Ed, Tullie & Johansson, Inge (2000). *Fritidshemmet i forskning och förändring. En kunskapsöversikt*. Stockholm: Liber.

Trost, Jan (2010). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Vygotskij, Lev S. (1999). *Tänkande och språk*. Göteborg: Daidalos.

Williams, Pia (2006). *När barn lär av vandra – samlärande i praktiken*. Stockholm: Liber.

Bilaga 1. Intervjuguide

- Vad innebär lärande för dig?
  - Hur lär sig barn bäst enligt din mening?

- Hur definierar du formellt lärande?

- Hur definierar du informellt lärande?
  - Berätta om informella lärandesituationer som finns i din verksamhet.
  - Hur synliggör du det informella lärandet?
  - Anser du att barn förstår dessa situationer som lärande?

- Hur ser du på lärandet i skolan? / Hur ser du på lärandet i fritidshemmet?

- Anser du att kamratrelationer påverkar barns lärande?

Egna tankar!